

Přehledy pramenů a literatury

Prameny k dějinám *velkých zámořských objevů a conquisty* Nového světa v českých a slovenských překladech

Při psaní recenze na slovenský překlad jednoho z klíčových pramenů k dějinám mayské civilizace v Mexiku, a sice díla františkánského mnicha a pozdějšího biskupa v yucatánské Méridě Diega de Landy *Relación de las cosas de Yucatán* z roku 1566, pořízený předním slovenským amerikanistou a mayologem Milanem Kováčem,¹ mne napadlo, že by nebylo zcela od věci porozhlédnout se po dosavadních českých a slovenských překladech pramenů k tomuto klíčovému období světových dějin. Další skutečnost, která mne vedla k vypracování následujícího komentovaného přehledu spočívá také v tom, že první překlady pramenů ze 16. století vykazují, řečeno poněkud nadneseně, jistou česko-slovenskou vzájemnost. Ať již to byla nejstarší zpráva v češtině o zámořských objevech, kterou vydal kolem roku 1506 v západočeské Plzni pod názvem *Spis o nových zemích a o novém světě...* slovenský knihtiskař Mikuláš Bakalář Štětina,² či *Kosmografie česká* (1554) jiného slovenského autora žijícího v Praze Zikmunda z Púchova.³

Jestliže prvně jmenované dílko představuje překlad světoznámého letáku *Mundus Novus* Ameriga Vespuccioho, obohacený o pasáže z některých dalších dobových pramenů, obsáhla *Kosmografie* (vzniklá na základě obecně známého díla Sebastiana Munstera *Cosmographiae universalis libri VI.*, 1544), obsahuje v rámci sumarizující kapitoly věnované historii zámořských objevů a počátkům conquisty amerického kontinentu (*O nových ostrovích skrze koho a kdy nalezeny jsou*) výtahy z druhého a třetího dopisu Hernána Cor-

1 Diego de LANDA, *Správa o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rádu sv. Františka roku Pána 1566, z pôvodného rukopisu preložil, úvodnú štúdiu, komentáre a slovníky napísal Milan Kováč*, Bratislava 2010.

2 Mikuláš BAKALÁŘ, *Spis o nových zemích a o novém světě, o němžto jsme prvé žádné známosti neměli, ani co kdy slýchali*, Plzeň kol. roku 1506. Faksimilovanou edici tohoto zajímavého pramene připravil v roce 1924 Cyril Straka a v roce 1981 Pravoslav Kneidl (*SPIS o nových zemích a o novém světě, faksimile a výklad plzeňského tisku Mikuláše Bakaláře z roku 1506, vydal Pravoslav Kneidl*, Praha 1981).

3 Zikmund z PÚCHOVA, *Kozmografia česká*, Praha 1554. Podrobněji viz Oldřich KAŠPAR, *La Cosmografia Checa en el contexto de los trabajos cosmográficos europeos del siglo XVI*, Ibero-Americana Pragensia 11, 1977, s. 179–184.

tése, jež informují o dobývání a dobytí Tenochtitlánu.⁴ Konečně ještě jedno význačné dílo se objevilo v české literatuře 16. století, a sice *Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasíliá slove*, to znamená český překlad spisu známého kalvínského duchovního z Burgundska, který prožil osm let v indiánském zajetí v Brazílii.⁵

Počátky novočeského překladu základních pramenů k výše zmíněným historickým fenoménům spadají až do období po druhé světové válce a v jejich čele nepochybně stojí překlad nejproslulejšího díla známého „ochránce“ (defensor) amerických indiánů, dominikánského mnicha a pozdějšího biskupa v mexickém Chiapasu Bartolomé de las Casas *Brevíssima relación de la destrucción de Indias* (Krátká zpráva o zničení Indií). Český název je ovšem poněkud košatější – *O zemích indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Je to zapříčiněno tím, že autor překladu František Gel nepřekládal ze španělského originálu, ale z jedné z četných latinských verzí. Dílko vyšlo v roce 1956 a jeho vydání lze dát do zřejmé souvislosti se skončivší druhou světovou válkou, neboť paralela mezi krutostmi páchanými Španěly na karibských indiánech a německými nacisty na evropském obyvatelstvu je zřejmá. Dobově je pochopitelně podmíněna i (spíše politická předmluva) P. Josefa Plojgara.⁶

Nicméně František Gel se nejen zhostil se ctí vlastního překladu, ale vybavil také českou verzi las Casasova líčení vskutku důkladnými a mnoha informacemi nabitými poznámkami, z nichž mnohé neztratily svoji hodnotu ani dnes. Snad je dobré připomenout, že Gel je znám také jako úspěšný autor – dnes bychom řekli – „literatury faktu“ a jeho knížky jako *Syn čarodějnice* (1971) či *Přemožitel neviditelných dravců* (1959, v roce 1972 vydána přepracovaná verze pod titulem *Syn Napoleonova seržanta*), abych jmenoval alespoň některé, jsou velmi zajímavým čtením o osudech Johanna Keplera v prvním případě a Louise Pasteura v případě druhém. Navíc kromě překladu las Casasova díla se František Gel podílel také (spolu R. Kocourkem) na českém vydání latinského cestopisu

4 Podrobněji viz Oldřich KAŠPAR, *Nový svět v české a evropské literatuře 16. – 19. století*, Praha 1983; TÝŽ, *El Nuevo Mundo y el corazón de Europa. La civilización azteca en las bibliotecas checas (Estudios sobre las relaciones entre Bohemia y América Latín)*, Morélia (México) 1997; TÝŽ, *La imagen del México en el ambiente checo en los siglos XVI–XX*, in: *Memorias de la Academia Mexicana de la Historia*, vol. 44, 2001, s. 185–196.

5 Jean de LÉRY, *Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasíliá slove, k vydání připravili Bohuslav Horák a Quido Hodura*, Praha 1957.

6 Bartolomé de las CASAS, *O zemích indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější, přeložil, poznámkami a autorovým životopisem opatřil František Gel, předmluvu napsal Josef Plojgar*, Praha 1954. O ohlasu las Casasova díla v Evropě a v Čechách srov. Oldřich KAŠPAR, *A Great Polemic Concerning the Position of the Native American and Reflection of this Polemic in the 16th–17th Century Bohemia*, in: *Archiv Orientální* 3, 1985, s. 206–211.

Oldřicha Čecha z Pordenone (Odoricus Bohemus de Portu Naonis), jenž patří do skupiny evropských cestopisných děl popisujících ve 14. století mongolskou říši.⁷

Na sklonku padesátých let (1958) se objevil poměrně objemný soubor textů pod názvem *Cesty Kryštofa Kolumba. Deníky, listy, dokumenty*. Jeho předlohou byl sborník vydaný v tehdejším Sovětském svazu, ale dlužno dodat, že originální prameny byly přeloženy ze španělštiny. Z ruštiny se překládala pouze předmluva I. P. Magidoviče a komentáře J. M. Sveta, obojí napsané v poměrně vysoké kvalitě. Zajímavostí tohoto souboru je skutečnost, že se v něm neobjevily pouze dokumenty psané vlastní rukou Kolumbovou, ale také doplňující ukázky z díla již zmíněného las Casase, dopis účastníka jedné z Kolumbových výprav sevillského lékaře Diega Ávareze Chanky, ukázky z královských instrukcí apod.⁸ O rok dříve (1957) byl pořízen překlad dalšího zajímavého dílka týkajícího se (stejně jako spis již zmíněného Jeana de Léryho) portugalské državy na jihoamerickém kontinentě, a sice Hanse Stadena *Dvě cesty do Brazílie*.⁹ Oba spisy vznikly v padesátých letech 16. století, kdy se Francouzi pokusili zachytit v Brazílii (načas zde dokonce vybudovali kolonii *France Anarctique*), jejich pokus však poměrně brzy skončil nezdarem. Ač stáli oba muži na opačných stranách (Staden, německý žoldněř, námořník a dělostřelec ve službách Portugalců, kteří pochopitelně bojovali proti francouzskému zásahu do svých „práv“, a Léry představitel francouzské hugenotské kolonizace), prodělali obdobnou životní zkušenost – přežili zajetí u kmene Tupinambá. Česká verze popisu Stadenových cest a zkušeností (v překladu Vlasty Havlínové) vyšla ještě jednou v roce 1999 a v novém vydání byla nahrazena původní předmluva Otakara Nahodila zasvěcenou studií Simony Binkové.¹⁰ Binková také vydala o rok později v nakladatelství Scriptorium další zajímavý portugalský dokument týkající se Brazílie, a sice *Dopis králi Manuelovi o nalezení Brazílie Pera Vaze de Caminha*, doplněný studií o ohlasech portugalských plaveb v české historiografii.¹¹

Překlady hned dvou zajímavých pramenů se objevily v první polovině sedmdesátých let. Na prvním místě stojí *Pravdivá zpráva* účastníka dobovatelské cesty Franciska Pizar-

7 Viz Oldřich ČECH z Furlánska, *Popis východních krajů*, Praha 1962.

8 Kryštof KOLUMBUS et altri, *Cesty Kryštofa Kolumba. Deníky, listy, dokumenty, přeložili Oldřich a Jiřina Běličovi a Jiří Damborský, předmluva I. P. Magidovič, komentáře, doslov a poznámky J. M. Svet*, Praha 1958.

9 Hans STADEN, *Dvě cesty do Brazílie*, přeložila Věra Havlínová, předmluvu napsal Otakar Nahodil, Praha 1957.

10 Hans STADEN, *Dvě cesty do Brazílie*, přeložila Věra Havlínová, předmluvu napsala Simona Binková, Praha 1999.

11 Pero VAZ de CAMINHA, *Dopis králi Manuelovi o nalezení Brazílie, překlad a studie Simona Binková*, Praha 2000.

ra Antonia de Xereze o dobývání a dobytí Peru a na místě druhém *Zpráva o první cestě kolem světa* od přímého účastníka výpravy portugalského mořeplavce Fernaa Magalhaese, Antonia Pigafetty.¹²

Fenoménu tak výraznému, jakým bylo nesporně dobývání a dobytí říše mexických Aztéků, jsou věnovány dvě české verze zásadních španělských pramenů, a to v roce 1980 vydaný překlad impozantní dobovatelské epopoje *Pravdivá historie dobývání Mexika* z pera jednoho z Cortésových vojáků Bernala Díaze del Castillo,¹³ který se ujal úkolu sepsat „pravdivou“ historii proto, aby relativizoval do jisté míry sebestředný obraz, jež nabízí ve svých dopisech sám Hernán Cortés, a také aby „vedl na pravou míru“ Cortése doslova adorující spis jeho kaplana a historiografa Franciska Lópeze de Gomary.¹⁴ Zřejmě nejprůzračnějším rysem tohoto díla je skutečnost, že se v něm Cortésovo „já“ mění na Díazovo „my“. Až o dvacet let později se objevil český převod dvou nejdůležitějších dopisů Hernána Cortése, a to druhého a třetího, které popisují tažení na aztéckou metropoli Tenochtitlán, její dobývání a konečné dobytí. Jak už bylo naznačeno, poprvé si výtahy z těchto dopisů měl možnost český čtenář přečíst ve svém vlastním jazyce už před půl tisíciletím v rámci již zmíněné *Kosmografie české*. Novočeskou edici (včetně úvodní studie, komentářů a rejstříků) pořídili Oldřich Kašpar a Eva Máňková.¹⁵ O deset let dříve vydává první ze zmíněných autorů antologii ze starých indiánských, španělských, latinských, francouzských a italských kronik pod názvem *Zlato v rouše smrti*, která podává obraz dobývání a dobytí aztéckého Tenochtitlánu a inckého Tahuantinsuyu právě na základě svědeckví protikladných pramenů – to znamená nejen „očima vítězů, ale také očima poražených“.¹⁶ To je jeden úhel pohledu, druhý pak představuje rozporné (politicky a nábožensky podmíněné) vidění stejných fenoménů Španěly a jejich – především francouzskými, nizo-

12 Francisco de XEREZ, *Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cuzka zvané Nová Kastilie Franciskem Pizarrem kapitánem Nejvyššího Křesťanského Katolického Veličenstva Císaře a Pána našeho poslána Jeho Veličenstvu Franciskem de Xerezem...*, ze španělského originálu přeložil, poznámkami a doslovem opatřil Jaroslav Jemelka, verše přeložil Vladimír Mikeš, Praha 1970; Antonio PIGAFETTA, *Zpráva o první cestě kolem světa sepsaná od Antonia Pigafetty z Vicenzy rytíře řádu rhodského, přeložil Vladimír Mikeš, doslov napsali Olga Kandertová a Stanislav Novotný*, Praha 1975. Nové vydání se objevilo v roce 2004 v pražském nakladatelství ARGO.

13 Bernal DÍAZ del CASTILLO, *Pravdivá historie dobývání Mexika I. - II.*, přeložil Luděk Kult, předmluvu napsal Josef Polišenský, poznámkami opatřil Oldřich Kašpar, Praha 1980.

14 Francisco LÓPEZ de GOMARA, *Primera y segunda parte de la Historia General de las Indias con todo el descubrimiento y cosas notables que han acaecido dende que se ganaron hasta el año de 1551. Con la conquista de México de la Nueva España*, Madrid 1552.

15 Hernán CORTÉS, *Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, přeložili a rejstřík sestavili Oldřich Kašpar a Eva Máňková, úvod a bibliografickou poznámku napsal Oldřich Kašpar*, Praha 2000.

16 *Zlato v rouše smrti. Ze starých zpráv a kronik 16. a 17. století vybral, přeložil a čtenáře slovem provází Oldřich Kašpar*, Praha 1990.

zemskými a anglickými – rivaly. Tzv. *černá legenda* v praxi znamená obratné propagandistické šíření obrazu Španělů jako těch nejhorších barbarů a katanů ukrutně zacházejících s místním obyvatelstvem, na němž se nejvíce podíleli Nizozemci a Francouzi, velmi obratně zastírající, že sami mají ve vztahu k původním obyvatelům Ameriky nemálo „másla na hlavě“. Ovšem jak je běžně známou a po staletí neměnnou skutečností – účel světi prostředky. V souvislosti s „mexickými a inckými kronikami“, řečeno přesněji se spisy týkajícími se mexických a peruánských událostí a reálií, je zapotřebí se zmínit o jednom připraveném, ale zatím nepublikovaném díle. Představuje jej rigorózní práce, jež vznikla na Ústavu etnologie FF UK v Praze a která přináší první slovenský překlad drobnějších „cortéssovských kronik“, a to zejména textů Gonzala de Aguirreho a Andrése de Tapií. Vzorovou edici (včetně odpovídajícího poznámkového aparátu a úvodní studie) připravila bývalá studentka ústavu Jana Vongreyová a v současné době je práce připravována do tisku.¹⁷ Tím se vracíme zpět k – již na počátku zmíněné – slovenské edici překladu jednoho ze základních pramenů k dějinám yucatanských Mayů Landovy *Správy o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rádu sv. Františka roku Pána 1566*, kterou přímo z původního rukopisu přeložil, úvodní studií, komentáři a slovníky opatřil slovenský amerikanista – mayolog Milan Kováč (Bratislava 2010).

Konečně závěrem přidávám ještě krátké upozornění na další dva slovenské ediční počiny, jež jsou s tématem svázány volněji, ale přesto si zcela oprávněně zaslouží pozornost. První z nich představuje slovenský překlad zajímavých pasáží o španělských a portugalských zámořských objevech z rukopisné pamětní knihy německého faktora Lazara Nurembergera, která se dodnes zachovala na Slovensku (původně v Čaplovičově knihovně). Dílem se v osmdesátých let minulého století podrobně zabývali Josef Polišíenský, Peter Ratkoš a Miloslav Krása a dokonce vydali i jeho anglickou edici,¹⁸ slovenského překladu se úspěšně zhostil Radoslav Hlúšek.¹⁹

V této souvislosti snad jen jedna malá kuriozita: v Archivo General de Indias (Generální archiv Indií) v Seville, který neshromažďuje pouze obrovské množství písemných pramenů k dějinám conquisty Nového světa a zejména ke koloniální historii Ameriky, ale v němž se najde celá řada zajímavých artefaktů spjatých s činností tzv. Kontraktačního domu (Casa de Contratación), se dodnes nachází cestovní truhla Nurembergova, kterou

17 Jana VONGREYOVÁ, *Překlad a interpretácia kroník Andrése de Tapiia a Francisca de Aguilara*, rukopis rigorózní práce, Praha, ÚE FF, 2010.

18 Josef POLIŠIENSKÝ – Miloslav KRÁSA – Peter RATKOŠ, *European Expansion 1494–1519. The Voyages of Discovery in the Bratislava Manuscript Lyc. 515/8 (Codex Bratislaviensis)*, Prague 1986.

19 *Codex Bratislaviensis. Zámorské objavy podľa slovenského prameňa zo XVI. storočia, zostavil, preložil, poznámkami a komentármí zaopatril Radoslav Hlúšek*, Bratislava 2001.

dotyčný prodal právě úředníkům této důležité instituce²⁰ a v níž, budeme-li hypoteticky uvažovat, pochopitelně s trochou nadsázky, byl zmíněný rukopis zřejmě po určitou dobu uchováván.

Konečně poslední položkou, o níž se chci zmínit, je útlý, nicméně nesmírně zajímavý svazek Theodor de Bry, *Objavenie Ameriky* z roku 1999. Jedná se ve skutečnosti o katalog výstavy, která byla v tomto roce uspořádána v Čaplovičově knihovně v Dolnom Kubíně. Práce přináší nejen informaci o restauraci jednoho ze svazků díla proslulého frankfurtského tiskaře a grafika belgického původu Theodora de Bry (1528–1588), editora spisů o zámořských objevech, jež jsou dodnes známy pod konvenčním názvem *Grandes Voyages*, ale i velmi kvalitní barevnou fotodokumentaci.²¹

Jak vyplývá z uvedeného stručného přehledu, můžeme vcelku oprávněně konstatovat, že česká a slovenská překladová literatura z oblasti zámořských objevů a počátků conquisty amerického kontinentu dává interesovanému čtenáři možnost seznámit se základními prameny popisujícími klíčové momenty tohoto tak rozporuplného období evropských a světových dějin.

Oldřich Kašpar

20 Truhlice představovala jeden z exponátů na zajímavé výstavě *Mare clausum, mare liberum* věnované dějinám karibských korzárů, bukanýrů, flibustýrů ad. Výstava byla slavnostně zahájena 23. 11. 2009 v prostorách Archivo General de Indias.

21 Theodor de BRY, *Objavenie Ameriky*, Dolný Kubín 1999.

Badatelské příležitosti v Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA), University of Chicago, USA¹

V únoru 2010 byl hodnotící komisí Ministerstva zahraničních věcí České republiky přijat můj návrh na řešení projektu *Zpracování krajanských fondů (inventarizace a katalogizace) v Archives Czechs and Slovaks Abroad, University of Chicago, USA*. K řešení vědeckého projektu (evidenční číslo RM 09/02/2010) došlo v létě téhož roku. Ačkoliv původním záměrem bylo provedení počítačové katalogizace sbírky (pomocí amerického programu PastPerfect), během úvodních rozhovorů s hlavní knihovnicí oddělení Slovan-ských, východoevropských a euroasijských studií, paní June Pachuta Farris, se ukázalo,

1 Text byl sestaven na základě vědeckého projektu MZV ČR reg. č. RM 09/02/2010.

že aktuálně prioritním cílem je uspořádání archivní sbírky a provedení evidence a soupisu sbírky (prozatímního inventárního seznamu), která by se měla stát kompletní archivní pomůckou pro vyhledávání (*finding aid*) v PDF formě veřejně přístupné na webových stránkách chicagské Univerzity.²

Umístění sbírky

Archives of Czechs and Slovaks Abroad (dále jen ACASA) je uložen v Regenstein knihovně Univerzity Chicago (1100 East 57th Street, 60637 Chicago, Illinois) a je součástí speciální kolekce oddělení Slovanských, východoevropských a euroasijských studií (*Special Collection of Slavic, East European and Eurasian Studies*). Její obsah není zatím poskytnut v on-line katalogu knihovny. (Jako první krok v poskytování komplexního interaktivního on-line vyhledávání slouží uživatelům aktuálně dokončená archivní pomůcka soupisu sbírky – viz pozn. 4.)

K prosinci 2011 je archiv uložen v provizorních, neveřejných prostorách knihovny, a to v její vnitřní části (bez oken) v druhém patře budovy. K dispozici je malé badatelské zákoutí, které je přímou součástí depozitáře. Zájem Ministerstva zahraničních věcí České republiky uspíšil dokončení kompletní inventarizace sbírky, jež byla vhodná i vzhledem k plánovanému stěhování veškerých archivů univerzity do nejmodernějších klimaticky řízených depozitářů. Jde o zcela novou budovu tzv. Mansueto knihovny a depozitáře, umístěnou přímo do centra univerzitního kampusu.³ Novou knihovnu s depozitářem tvoří čítárna na úrovni přízemí budovy a v podzemní pak depozitáře s automatickým ukládáním a načítáním (v systému ASRS). Tzv. high-density automatizované regály jsou označeny bar-kódem a jsou tříděny podle velikosti, přičemž jednotlivé krabice archivních materiálů jsou uloženy do speciálního „koše“ a následně do kovové police. Tyto koše a jednotky jsou umístěny v regálech v sedmipatrovém hlubokém podzemním úložišti. Obsluha je řízena robotickým jeřábem, který načte koše a regály a vybraný materiál „přiveze“ na povrch do čítárny. Knihovna byla v roce 2008 pojmenována na počest

2 Paralelně při práci v archivu probíhala má dílčí badatelská práce, jejímž úkolem byl výběr archivních materiálů k budoucímu zpracování problematiky historie a rozvoje českého menšinového školství v USA, jež nebyla dosud systematicky zpracována žádným srovnávacím pedagogem, ani historikem, zaměřeným na dějiny školství.

3 V roce 2003 vyvstala potřeba zvýšit skladové prostory Regenstein knihovny. V roce 2004 skupina pracovníků knihovny provedla analýzu předpokládaného růstu knihovny a vnesla požadavek na high-density automatizovaný regálový systém. V roce 2008 byly získány finanční prostředky na stavbu a na rok 2011 se plánoval počátek postupného stěhování do nových prostor.

manželů Joe a Riko Mansueto, a to u příležitosti jejich daru ve výši 25 milionů dolarů Univerzitě v Chicagu. Plánované otevření nové knihovny a archivu bylo stanoveno na začátek roku 2011, a proto vznikl velký tlak na urychlené dokončení soupisu veškerých sbírek ve správě univerzity, včetně sbírky ACASA, která nebyla kompletně zpracována, protože při přestěhování „pod zem“ bude již komplexní přístup ke zdrojům komplikovaný.

Geneze sbírky

Archiv Čechů a Slováků v zahraničí (ACASA) byl založen v roce 1972 MUDr. Zdeňkem Hrubanem (1921–2011), profesorem patologie na lékařské fakultě Univerzity v Chicagu, a dr. Václavem Laškou (1929–1984), vedoucím Slovanského oddělení v Regenstein knihovně v letech 1970–1984. Tato rozsáhlá archivní sbírka je svým charakterem srovnatelná např. s největšími fondy bohemik v Hooverově institutu při Stanfordské Univerzitě či v Immigration History Research Center v Minneapolis.

První zmínka o myšlence založit archiv českých přistěhovalců do USA se nachází v *Hlasu Jednoty Obcí Svobodomyslných* z 15. srpna 1875 (ročník 3, č. 10) v dopise Maxe Kirchmanna, kde pokládá otázku „kam má zaslat 12,50 dolarů pro archiv“. František Matouš Klácel (1808–1882), český národní buditel v Americe a národní socialista, ho odkázal na česko-amerického politika, novináře a lingvistu Karla Jonáše (1840–1896). Plánovaný archiv byl pravděpodobně zaměřen na historii racionalistů. Velké množství dokumentů vztahující se k časně historii Čechů v Americe bylo převezeno do Prahy, a to u příležitosti Národní československé výstavy v roce 1895. Později, v roce 1905, začali evangelický kazatel František Boleslav Zdrůbek (1842–1911) a v roce 1911 i redaktor Jaroslav E. Salaba-Vojan (1872–1944) šířit myšlenku založení Husova domu v Chicagu, kde by bylo otevřeno česko-americké muzeum. Husův dům byl nakonec postaven, otevřen 2. července 1916 a uzavřen v roce 1962. Muzeum československého dědictví v Berwynu, Illinois, (*The Czechoslovak Heritage Museum, Library and Archives*) bylo otevřeno v roce 1974 a v současné době je zřizováno pojišťovnou CSA Fraternal life. Ve stejné době (1972) byl založen archiv ACASA při chicagské univerzitě.

Stručný popis sbírky

ACASA je samostatně umístěná sbírka, rozdělená do dvou celků označených soupisem jako *Inventory I.* a *Inventory II.* V první části, *Inventory I.*, je umístěna speciální kolekce,

tn. institucionální dokumenty a publikace, časopisy, mikrofilmy, fotografie, rukopisy a memorabilia. Druhá část, *Inventory II.*, obsahuje knihovní sbírku – především monografie Čechů a Slováků.

Archiv Čechů a Slováků v zahraničí (ACASA) je v USA největší archivní sbírka zaměřená na Čechy v USA a zčásti i na Čechy z jiných částí světa. Obsahuje několik tisíc knih, brožur, periodik, kalendářů a zejména téměř 1000 krabic archivních dokumentů významných krajaňských osobností a českoamerických spolků – např. unikátní pozůstalost Josefa Martínka s jeho deníky z cesty za našimi legionáři na Sibiř, soubory unikátních fotografií, pozůstalost Petra Zenkla, Karla Perglera, řadu dokumentů z činnosti Rady svobodného Československa, dokumenty k chicagským návštěvám Tomáše G. Masaryka nebo Edvarda Beneše, k prvnímu, druhému a protikomunistickému odboji atd. Archiv dále obsahuje širokou paletu knih o obecné a místní historii české a slovenské emigrace od autorů, jakými byli například Jan Habenicht, Tomáš Čapek a Jaroslav Bubeníček. Informace o úspěších společensky aktivních přistěhovalců lze nalézt ve významné sbírce ročenek různých organizací – bratrských, sociálních, politických, náboženských, kulturních a sportovních. Mimo velkou sbírku časopisů a novin obsahuje ACASA téměř kompletní vydání almanachu *Amerikán* (1875–1958), širokou škálu periodik, jako například *Hospodář* (1891–1992) či *Svobodná škola* (1897–2004), poskytujících informace o historii českého a slovenského usidlování v celé Severní Americe.

Velká část materiálu v archivu ACASA byla zveřejněna v Severní Americe v posledních 160 letech, i když tituly ze zemí východní a západní Evropy, Austrálie, Jižní Ameriky a jiných zemí jsou také zastoupeny. Jedním z nejunikátnějších referenčních zdrojů v rámci ACASA je seznam devíti tisíc uprchlíků z Československa, kteří prošli uprchlickým táborem Regensburg (Německo) od ledna do srpna 1948.

Nelze s přesností odhadnout velikost archivní sbírky ACASA. Hovoříme o 945 boxech v *Inventory I.*, jejichž velikost boxů je různá (od krabice 50 x 40 x 30 cm, přes karton 30 x 25 x 10 cm, až po box, resp. šanon 30 x 25 x 5 cm, a desky např. 100 x 50 x ? cm), a dále o 138 boxech jednotné velikosti (50 x 40 x 30 cm) v *Inventory II.*

Obvyklý rozsah sbírky v běžných metrech není možné určit jednak z důvodu nedokončeného uspořádání sbírky a dále pak z důvodu technického, protože jednotlivé materiály se budou vzhledem ke stěhování do nových prostor překládat do nových obalů.

Ve stávajících boxech části *Inventory I.* je uloženo velké množství materiálů, jejichž důsledná analýza a deskripce bude trvat řádově několik let. Následná katalogizace a digitalizace další desítky let. Jde především o značné množství výstřížků, rukopisů a fotografií, které si zaslouží důkladný popis, zařazení, ošetření a digitalizaci. Z tohoto důvodu se předpokládá nutnost další budoucí manipulace se sbírkou. Důkladné prozkoumání a násled-

né badatelské „vytěžení“ stovek metrů archiválií, tiskovin a unikátních fotografií proto ještě může přinést a s největší pravděpodobností také přinese nejedno překvapení.⁴

Stav sbírky v době řešení projektového úkolu

V době zahájení řešení projektu byl ze strany univerzity ukončen soupis necelé jedné poloviny sbírky. Zbývající část byla nedokončena. Zjednodušeně lze říci, že v nedokončené části byly zhruba dvě třetiny boxů pouze orientačně označeny názvem (postihujícím jeho obsah) a zbytek nebyl označen vůbec (tzn. nebylo přesně známo, co box obsahuje). Hlavním úkolem tedy bylo provést kompletní soupis celé sbírky ACASA (tedy popis a případné další uspořádání všech boxů). To ale bylo náročné a přijímající instituce rozhodně nepředpokládala, že by bylo možné dosáhnout naplnění tohoto úkolu v rámci řešení projektu ze strany řešitelky.

Při celkovém soupisu archivní sbírky se vycházelo ze seznamů pořízených zakladatelem ACASA, dr. Hrubanem. Tyto seznamy byly upraveny vedoucí oddělení J. P. Farris (působí na pozici *main Bibliographer for Slavic, East European and Eurasian Studies*) do elektronické podoby a pod názvem Inventář / soupis (*Inventary holdings*) jsou spravovány ACASA. Jde v podstatě o soupis obsahu sbírky podle těchto kategorií: číselné označení boxu / jeho složek / stručný popis obsahu / případně podrobnější popis předmětu / datace / a umístění.

V průběhu řešení projektu jsem se zaměřila na část *Inventary I.*, jejíž zpracování bylo náročnější (*Inventary II* je snadná pro manipulaci a další zacházení, neboť obsahuje pouze knihy a brožury). Jednotlivé boxy byly otevírány a během zpracování obsahu byl prováděn soupis obsahu boxu, třídění materiálu podle určených kategorií (výstrižky, rukopisy, korespondence, fotografie atd.), jejich označení dle vnitřní metodiky (číselné řazení), balení do vhodných obalů (obálky, papírové složky), případně čištění (např. odstraňování kovových či gumových součástí apod.) atd. Při manipulaci s materiálem nebyla prováděna žádná skartace.

Během řešení projektu se podařilo dokončit kompletní soupis celé sbírky ACASA. Nejobecněji lze říci, že nyní máme konkrétní představu o tom, co jednotlivé boxy obsahují. V soupisu sbírky bylo samozřejmě snahou provést jasnou specifikaci předmětu a její co nejkonkrétnější popis. Nicméně vzhledem k velikosti sbírky nebylo možné provést specifikaci vždy důkladně. Proto ve výjimečných případech (zejména u ne zcela dobře čitel-

4 Podrobně o ACASA Karel KONEČNÝ, *Chicagský archiv o Čechách a Slovácích v Jižní Americe*, in: *Listy*. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog 3/2004.

ných pramenů) se stalo, že v soupisu následovala informace o počtu uložených složek (*folders*) a dokumentů, nikoliv o jejich povaze.

U časopisů a jiných periodik nebylo možné vždy označit postupné ročníky a čísla (z důvodu jejich obrovského množství a faktu, že v boxech se nenacházely chronologicky řazené). To bude předmětem dalšího, velmi dlouhodobého, zpracovatelského úkolu.

Ve snaze o zpřístupnění sbírky byla v listopadu 2008 na webových stránkách Univerzity v Chicagu uveřejněna v PDF formátu první část seznamu sbírky *Inventory I.* o rozsahu 87 stran textu (vepsané do vytvořené tabulky). V době zahájení projektu v létě 2010 byl seznam rozšířený na 190 stran. V době jeho ukončení, kdy byly uzavřeny soupisy celé sbírky, dosahoval soupis zhruba 330 stran.

Inventární soupis ACASA

Celá sbírka ACASA, jak již bylo uvedeno, obsahuje několik tisíc knih, brožur, časopisů, výroční publikace, ročenky a osobní doklady Čechů a Slováků, kteří žili mimo Československo po určitou část svého života.⁵ V současnosti je dokončen úplný soupis sbírky, který je již vyvěšen na webových stránkách univerzity. Následovat bude katalogizace a archivní deskripce. Všechny materiály ACASA jsou umístěny v Regenstein knihovně chicagské univerzity. Po otevření nové moderní Mansueto knihovny v letošním roce (2011) bude celá sbírka ACASA převedena do zmíněných klimaticky řízených depozitářů.

Inventory I.

Speciální kolekce Research Center ACASA se skládá z archivních materiálů a dokumentů prominentních osob a významných osobností místních, národních a mezinárodních organizací a společností, mezi které jsou zahrnuty:

– doklady žurnalisty, editora a vydavatele Josefa Martínka (1889–1980),

5 Doplnující referenční publikace, které mohou usnadnit práci s materiály ve sbírkách zahraničních archivů: Esther JERABEK, *Czechs and Slovaks in North America: A Bibliography*, New York 1976; Ludmila ŠEFLOVÁ, *Knihy českých a slovenských autorů vydané v zahraničí v letech 1948–1978 (Exil): Bibliografie = Books by Czech and Slovak Authors Published Out of Czechoslovakia (in Exile), 1948–1978: Bibliography*, Brno 1993; Zdeňka BROUKALOVÁ – Olga MALÁ, *Česká kniha v cizině 1939–1965*, Praha 1968; František ŠTĚDRONSKÝ, *Zahraniční krajanské noviny, časopisy a kalendáře do roku 1938*, Praha 1958; Vojtěch Nevlud DUBEN, *Czech and Slovak Periodicals Outsider of Czechoslovakia*, New York 1968.

- diáře a články vydavatele Rudolfa Kopeckého (1893–1981), zakladatele třetí nejvyšší zednářské lóže v Československu,
- archiv doktora Karla Perglera (1882–1954), právníka a šéfredaktora novin Spravedlnost (1905–1940, Chicago), ředitele Slovanské tiskové kanceláře v New Yorku (1917) a prvního diplomatického zástupce Československé republiky ve Spojených státech (1918),
- archivní materiály (knihy, korespondence a další) Marie Provazníkové (1890–1991), představitelky československého ženského sokolského hnutí a Sokola v exilu,
- dokumenty a memorabilia Jaroslava Zmrhala (1878–1950?), vrchního inspektora škol v Chicagu, místopředsedy České Národní rady americké a prominentního člena české komunity baptistů v Americe,
- doklady Petra Zenkla (1884–1975), pražského primátora (1937–1939, 1945–1946) a prominentního politika, předsedy Rady svobodného Československa,
- korespondence Československé národní rady americké (Czechoslovak National Council of America),
- knihy a archivní materiály o československých legionářích, jejich činnosti a organizacích,
- personalia – informace o jednotlivci a společnosti, které obsahují biografie, korespondenci, výstřižky, separáty, fotografie, a další,
- písemné dokumenty vztahující se k mnoha různým sdružením a organizacím, jako například Benedictine Press, Bohemian-American Union, Bohemian Dome for the Aged, Catholic Central Union, Union of Catholic Women, Catholic Workmen, Czech National Alliance, Czech Artist Club, Czechoslovak Society of America, Czechoslovak Scouts in America a další,
- výročí publikace bratrských lóží, farností, politických, kulturních a uměleckých spolků,
- rukopisy různých autorů.

Soupis *Inventory I.* je organizován do čtyř oddílů:

- a) fond jednotlivců a organizací (Archives of Individuals and Organizations) – Josef Martínek, Petr Zenkl, Jaroslav Zmrhal, Rudolf Kopecký, Karel Prchal, Karel Pergeler, Marie Provazníková – box 1–131,
- b) časopisy uvedené v publikaci Jeřábkové (Periodical listed in Jerabeks Bibliography) – box 132–494,
- c) písemné dokumenty vztahující se k mnoha různým sdružením a organizacím – box 495–692,

d) abecední přehled osob, organizací a další kolekce – neuvedené v publikaci Jeřábkové (Alphabetical list of Individuals, Organizations and other Dokument Collection – non Jeřábek) – box 695–937.

Inventory II

Kolekce popsaná v *Inventory II*. je rovněž umístěna v Regenstein knihovně a obsahuje knihovni sbírku. Soupis obsahu sbírky je řazen abecedně a zahrnuje například tyto publikace:

– *Memorial booklets in honor of President T. G. Masaryk, president of Czechoslovakia from its founding in 1918 until 1934, on the occasion of the 86th, 89th, 91st and 95th anniversary celebrations of his birth.* [Jerabek no. 80–81]

– *Padesátileté Jubileum českého národního hřbitova v Chicagu, Illinois.* [The 50 Year Jubilee of the Czech National Cemetery in Chicago, Illinois]. Jeřábek, comp. Chicago, IL: Tisk. R. Mejdrieh & Co., 1927. 319 p. [Jerabek no. 1244]

– *Czechoslovak National Council of America.* Panorama: A Historical Review of Czechs and Slovaks in the United States of America. Cicero, IL: 1970. 328p. [Jerabek no. 1206]

– ČAPEK, Thomas. *The Čechs (Bohemians) in America: A Study of Their National, Cultural, Political, Social, Economic and Religious Life.* Boston and New York: Houghton Mifflin, 1920. 293 p. [Jerabek no. 1186]

– *Čítanka pro české školy v Americe.* New York: Vydáno péčí Sboru Zástupců České Svob. Školy v New Yorku, 1914. díl III. [Jerabek no. 2174]

a další

Soupis *Inventory II*. je organizován do dvou oddílů:

a) první oddíl obsahuje jednak publikace jednotlivých českých a slovenských nakladatelství mimo Českou republiku a Slovensko, jako například 68 Publishers (Toronto), Index (Köln), CCC Books (Mnichov), Framar (Los Angeles), Archa (Wurmannsquick a Eggenfelden), Konfrontace (Curych), Dobrá kniha (Cambridge, Ontario), Křesťanská akademie (Řím) a další. Dále zahrnuje sbírku 321 knih a brožur publikovaných během druhé světové války v Anglii, Izraeli a v Moskvě, které daroval ACASA novinář a knihkupec Zdeněk Mastník (1920–2008), komentátor BBC v Londýně. V neposlední řadě obsahuje téměř kompletní almanach *Amerikan* (1878–1957,

v sedmdesáti svazcích) a *Hospodář* (1891–1992), které přinášejí informace k historii prvních přistěhovalců a jejich sídel v celé Severní Americe.

b) v druhém oddíle jsou obsaženy knihy a periodika označeny dále číselně tak, jak byly přiděleny ve zmíněném bibliografickém seznamu Esther Jeřábkové.⁶ Odhaduje se, že ACASA má přibližně 45 % ze 7 600 titulů uvedených v bibliografii, včetně rozsáhlé sbírky více než 300 periodik (někdy úplných) publikovaných mimo Československo v letech 1800–1976.

Oba dva seznamy *Inventory I.* a *II.* poskytují širší obrázek o bohatství materiálu, které se nacházejí v ACASA, a jeho využití pro vědecké pracovníky.

Závěrem

Můj badatelský pobyt na Univerzitě v Chicagu v archivu ACASA byl velice úspěšný.⁷ Přinesl velmi cenné výsledky pro českou i americkou stranu: Archiv ACASA má v současné době zpracovaný kompletní soupis sbírky. Dosavadní stav zpracování archivní sbírky sice není konečný, avšak byl učiněn první a nejdůležitější krok – soupis a částečné uspořádání sbírky plus popis nejstarších a historicky nejcennějších dokumentů. Ty mapují nejen českou minoritu v Chicagu, ale obsahují též významné cenné informace o dějinách českých krajanů a historii českého přistěhovalectví do USA. Prameny obsažené v ACASA nabízí unikátní příležitost získat přístup k novým, dosud neuveřejněným informacím o česko amerických vztazích od poloviny 19. století až do současnosti.

Celý soupis sbírky je uveřejněn na webových stránkách *The University of Chicago Library*: <http://guides.lib.uchicago.edu> (podložka *Slavic, East European & Eurasian Studies Collections at the University of Chicago Library* / podložka *Special Collections* / složka *Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA)*).⁸

Ilona Moravcová

6 E. JERABEK, *Czechs and Slovaks in North America*.

7 Vědecký profil řešitelky s ohledem na projekt je uveřejněn v časopise CEERES Newsletter, Fall 2010, Chicago 2010, Vol. 6, Issue 1, p. 12 v části nové tváře v Chicagu.

8 June Pachuta FARRIS – Ilona MORAVCOVÁ – Yvonne SPURA, *Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA), Inventory I: Holdings in the ACASA Reading Room, ACASA 2010, Inventory I.* <<http://guides.lib.uchicago.edu/content.php?pid=72319&sid=535430>> [cit. 2011-04-11].